

De stem van de dichter

Poëzie werd lange tijd niet gelezen maar beluisterd, in een orale traditie. Zelfs lezen betekende eeuwenlang hardop lezen. De verspreiding van de boekdrukkunst en de geletterdheid heeft de dichtkunst verschriftelijkt, er iets van gemaakt wat je in stilte, teruggetrokken 'met een boekje in een hoekje' tot je laat komen. De komst van radio, grammofoonplaat, geluidscassette en cd in de 20^e eeuw heeft een nieuwe, secundaire oraliteit in het leven geroepen. Dichters of acteurs lezen voor in een studio of voor publiek. Sommige schrijven of improviseren zelfs rechtstreeks voor het podium, maar het mondelinge optreden is zelden vluchtig. Het wordt opgenomen en, al dan niet met beeld, geconserveerd en verspreid via websites van omroepen, YouTube of de onvolprezen internationale poëziewebsite www.lyrikline.org.

Alle betere Duitstalige boekhandels hebben een imposante afdeling 'Hörbücher'. Je vindt er populaire en betere literatuur, klassiekers en recente romans, zelfs 'hoorcolleges' (dat woord krijgt een tweede betekenis) en andere non-fictie. De belangrijkste uitgeverij in deze branche heeft een grote inhaalbeweging gemaakt voor de poëzie. *Lyrikstimmen. Die Bibliothek der Poeten* is een doosje met negen cd's waarop 122 Duitstalige dichters in totaal 420 gedichten voorlezen. '100 Jahre Lyrik im Originalton' vermeldt het doosje trots. Het begeleidende boekje bevat vier nogal ronkende inleidingen, gevolgd door bio-bibliografische aantekeningen over alle opgenomen auteurs, alfabetisch van Friedrich Achleitner tot Stefan Zweig. Ze zijn vaak iets té biografisch, te zelden wordt het werk kort gekarakteriseerd.

De teksten staan niet in het boekje. Dat zou met die omvang immers al een kloeke bloemlezing vormen. Soms, vooral bij oudere opnamen, als het om dialectgedichten of hermetische (ook hedendaagse) poëzie gaat, mis je de tekst. Een uitgave als *Poetry Speaks. Hear Great Poets Read Their Work from Tennyson to Plath* (Sourcebooks, 2001), een vrij volumineus boek met langere inleidingen over elke dichter en alle voorgelezen teksten bevat slechts 42 dichters (op drie ingesloten cd's), maar is juist door die kwaliteitsselectie en het samengaan van lees- en luistertekst handiger. De samenstellers van *Lyrikstimmen* hebben gekozen voor een ruim overzicht in de breedte, tweede- en derderangsdichters inbegrepen – een soort reuzearchief. De cd's zijn dan ook beter geschikt om een bepaalde dichter op te zoeken dan om ze na elkaar in extenso te beluisteren.

De volgorde is bepaald door het geboortjaar van de dichter. Daardoor komen Ricarda Huch en Alfred Kerr met opnames uit de jaren '20 en '40 bijvoorbeeld vóór Hugo von Hofmannsthal. Diens sonore, gedragen lezing van 'Manche freilich' dateert van 1907 (de

oudste van al) en bezorgt een historische sensatie. Ook al zijn de lezingen van vóór de jaren '30 vaak een gevecht met de krakende techniek (helaas ook bij de levendige Joachim Ringelnatz), hoe jammer is het dat er geen opnamen bewaard zijn gebleven van Stefan George, Georg Trakl of Rainer Maria Rilke. Veel is helaas gewist of verloren gegaan. Dat de dichter steeds de beste vertolker van zijn eigen werk zou zijn, geloof je na het beluisteren van deze verzameling niet meer. Hans Arp bijvoorbeeld leest zijn terecht beroemde 'Kaspar ist tot' achteloos en onhandig. Sommige dichters blijken een onaangename, korzelige stem te hebben (Werner Kraft), lezen gebrekkig, te snel of onduidelijk (Hilde Domin, Ilse Aichinger, Manfred Peter Hein). Je waardering voor sommige dichters wordt in positieve of negatieve zin wel eens op zijn kop gezet. De brave natuurdichter Wilhelm Lehmann geeft zijn gedichten doordat hij het metrum beklemtoont plots iets speels en zwierigs. Peter Handke, vaak saai om te lezen, blijkt een meesterlijk variërende voorlezer ('Die drei Lesungen des Gesetzes'). De eens 'gemeende' hymne op Stalin van Johannes R. Becher echter klinkt nu potsierlijk en griezelig. De geestige en satirische dichters Hans Magnus Enzensberger en Peter Rühmkorf lezen hun poëzie gemaniëreed, Erich Fried te nadrukkelijk moraliserend. Reinhard Priessnitz' hermetische gedichten blijken met hun spel van anagrammen toch vooral poëzie om op het blad langzaam heen en weer te lezen. Het lineaire afhaspelen doet ze geen goed.

Afgezien van het feit dat het interessant is te horen hoe de stem van een dichter klinkt, zijn er niet zoveel dichters bij wie vertolking en tekst niet alleen een eenheid vormen, maar bij wie ook door de vertolking een meerwaarde ontstaat. Een timbre en een toon als sleutel om de tekst te openen. Een aarzeling of een klemtoon die de impuls openbaren waaruit het gedicht is geschreven. In dergelijke gevallen is het luisteren naar de vertolking van de dichter een revelatie. De veelzijdige Karl Kraus, die 'Das Lied von der Presse' zingt en het assonerende 'Die Raben' tot een huiveringwekkend klankspel laat uitgroeien. De late Gottfried Benn die, met mannelijke melancholie, weldoend nuchter leest over 'die Leere des gezeichneten Ich'. De magische klankgedichten van de dadaïst Raoul Hausmann en de fladderende Kurt Schwitters met zijn 'An Anna Blume'. De fijne, broze maar melodieuze stem van Nelly Sachs met haar gedurfde metaforen. De authenticiteit van Bertolt Brecht, die met licht Beiers accent zijn geestelijk testament 'An die Nachgeborenen' voorleest. De grootse, lucide ernst en heldere dictie van Marie-Luise Kaschnitz, Adolf Endler, Paul Celan (uitzonderlijk met negen gedichten vertegenwoordigd) en het aplomb van Sarah Kirsch. De lyrische voordracht van Elisabeth Langgässer, de introverte leeswijze van Peter Huchel, het taalconstructieve meesterschap van Gerhard Rühm, Ernst Jandl en Franz Mon, de zachte, indringende stem van Helmut Heißenbüttel fascineren.

Van de jongste generatie dichters komen Thomas Kling, Durs Grünbein en vooral Michael

Lentz het sterkst over. De toevlucht van sommige performers tot elektrische gitaarbegeleiding en andere akoestische effecten verbetert hun voordracht niet. De selectie is in deze groep is overigens het meest betwistbaar. Bij de zeventien dichters op de laatste cd is er slechts één vrouw. Eigenlijk onvergeeflijk voor wie weet op welk niveau dichtersessen als Brigitte Oleschinski, Monika Rinck en Ann Cotten de huidige Duitse poëzie hebben getild. *Lyrikstimmen* is net een iets te willekeurig samengesteld en op omvang mikkend koor. Gelukkig vallen er schitterende solisten in te ontdekken.

Erik de Smedt

Lyrikstimmen. Die Bibliothek der Poeten, Der Hörverlag, München, 2009, 9 cd's mono (638 min.), 49,95 euro.

verschenen in: *Streven*, juli-augustus 2010